№ 93 ՅՈՒՆԻՍԻ 9 (21) 1878 ՅՈՒՆԻՍԻ 9 (21) № 93

ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլ, կէս տարվանը 6 ռուբլ:

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ:

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція „Мшакъ"

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերից):

Յայտարարութիւնները ընդունվում են ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Պատերազմի հետևանքները:—Ներքին տեսութիւն. Խորէն Նարբէյ: Նամակ Հին-Բայազէթից: Նամակ Ալէքսանդրապօլից: Ներքին լուրեր:—Արտաքին տեսութիւն: Թիւրքիա: Արտաքին լուրեր:—«Մշակի» հեռագիրներ: —Յայտարարութիւններ: — Տեղեկացոյց: — Բանասիրական. Վօլտերի հարիւրամեան:

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՀԵՏԵՒԱՆՔՆԵՐԸ

Ինչքան և վատ հետևանքներ ունենայ ամէն պատերազմ, նա ունի միշտ և իր լաւ հետևանքներ:

Վերջին ռուս թիւրքաց պատերազմը շատ մարդիկ խլեց մեր երկրից, շատերը պատերազմի դաշտում սպանվեցան, շատերը զոհ գնացին զանազան հիւանդութիւնների, շատ գիւղեր և բնակութիւններ քանդվեցան, այրվեցան, շատ տեղեր ամայացան,—բայց ուրիշ կողմից շատ հարստութիւն մտաւ մեր երկիրը, շատերը հարստացան, իրանց համար կարողութիւն շինեցին:

Մի կողմից, երբ որ արդիւնաբերութիւնը, աշխատանքը կանգնում են, իսկ փողը մեծ քանակութեամբ մտնում է երկիրը,— դա չէ կարող հարստացնել այն երկիրը, մանաւանդ որ փողը ընկնում է ոչ թէ բազմութեան, այլ մի քանի, թէև զանազան դասակարգերին պատկանող, անհատների ձեռքը,—բայց միւս կողմից նոյն իսկ այն փողը, եթէ գործածվի ընդհանրութեան օգտին, կարող է վերականգնեցնել երկրի ընկած ոյժերը, կրկին զարկ տալ արդիւնաբերութեանը:

Այս րոպէիս մեր երկրում մեծ հարստութիւններ են դիզվել, մանաւանդ հայերի ձեռքում:

Հարցը դրանումն է՝ կը կարողանան արդեօք այն անձինք և այն ընկերութիւններ, որոնք ձեռք բերեցին յիշեալ հարստութիւնները գործածել իրանց հաւաքած գումարները յօգուտ ընդհանրութեան, գործածել երկրի արդիւնաբերութիւնը առաջ մղելու համար, թէ դարձեալ կը շահացնեն այդ հարստութիւնները միմիայն իրանց անձնական նպատակների համար:

Երկիրը հարկաւորութիւն ունի առողջ և ընդարձակ արդիւնաբերութեան: Յոյս ունենանք որ մեր գումարատէրերը կը գործածեն իրանց գումարները ոչ թէ իրանց նեղ, անձնական նպատակների, այլ երկրի տեղական արդիւնաբերութեան գործը առաջ տանելու և ծաղկեցնելու համար:

Երկիրը սպասում է մեր տեղական գումարների գործածութեանը: Եթէ մենք այդ չենք անի, ուշ կը լինի. և այն ժամանակ մեր երկիրը կը թափվեն օտարազգի գումարները: Նրանք կանեն այն ինչ որ մենք չը կարողացանք անել:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԽՈՐԷՆ ՆԱՐԲԷՅ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏԳԱՄԱՒՈՐ ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳՈՒՄ

(Շարունակութիւն և վերջ)

Առաջ քան նրա հասարակական գործունէութեան վերաբերութեամբ մի եզրակացութիւն անելու, մի քանի խօսք ասենք նրա անձնաւորութեան մասին: Խորէնը գրող է, այս բառի բուն նշանակութեամբ, և այս հանգամանքում նա իր բոլոր հակառակորդներից գերազանցում է: Որպէս մատենագիր և հիմնաւորապէս գիտացող մի քանի լեզուներ նա բարձր է կանգնած ուրիշ շատերից: Ս. Ղազարի վանքը շատ ցաւում է նրա մասին: Նա գեղեցիկ կերպով գրում է և խօսում է ֆրանսերէն, հայերէն և իտալերէն լեզուները, հասկանում է լատիներէն, յունարէն, թիւրքերէն և ռուսերէն լեզուները. բացի նրանից նա նշանաւոր ոտանաւոր բանաստեղծութիւններ գրող է. նրա ոտանաւորները վերին աստիճանի ներդաշնակ և շքեղ են: Իր Փարիզ գտնված ժամանակ եպիսկոպոսը յաճախ տեսակցում և խօսում էր Լամարտինի հետ, որը բաւականութիւն էր գտնում այս խօսակցութիւնների մէջ: Խորէնը թարգմանեց նրա «Harmonies» բանաստեղծութիւնը և դրանով Հայոց Լամարտինի տիտղոսը ստացաւ: Բօրնի և Մանցօնի իտալական բանաստեղծները նրա բարեկամներն էին. շատերը ինստիտուտի անդամներից Ֆրանսիայում մինչև այժմ գրագրութիւն ունեն նրա հետ:

Հասկանալի է, որ եւրոպական սալօններում նրա ունեցած աջողութիւնների պատճառով, ենթարկում են նրան երգիծաբանութիւններին, խիստ կղերական-հայերը և արիստօկրատները, որոնց կարելի է ոսկեզօծ հայոց երիտասարդութիւն անուանել:

Նրա գործունէութիւնը որպէս հայոց պատգամաւորի շատ յայտնի է և մենք չենք խօսի դրա մասին: Եթէ մի փոքր արատ է ընկնում Խորէնի գործունէութեան վրա, այդ մեր կարծիքով, բարձր կրթութիւն ստանալու համար նրա յաճախակի մէկ տեղից միւս տեղ փոխվելուն պէտք է վերաբերել (նա սովորում էր Փարիզում, Վենետիկում, և Կ. Պօլսում), ուր նկատված էր մի քանի թեթևամիտ գործեր, որոնց եթէ մօտիկ կերպով քննելու լինենք շատ ներելի են: Նրա ընդհանրութիւնը, քաղցրութիւնը, ընտիր ձևերը (այդ բաներին երևի նախանձում են նրա թշնամիները), սրամտութիւնը, մեզ բոլորովին անյարմար չեն երևում մի եպիսկոպոսի աստիճանին, այլ ընդհակառակը, այս յատկութիւնները անհրաժեշտ են նրանց համար, ում տրվում են փափուկ յանձնարարութիւններ: Խորէն Նարբէյին իսկապէս դիպլօմատիական մարդ կարելի է անուանել:

Այս կարճ խարակտերիստիկան բացատրում է մեզ, թէ ինչի Խորէնը, տասը տարի շարունակ, հրաժարվում էր իրան առաջարկած թեմերից. այս մարդը չէ կարող փակվել գաւառում, նա սալօնական եպիսկոպոս է:

Նա հասարակութեան շնորհակալութիւնը ստացաւ որպէս կրօնական ժողովի ատենա-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՎՕԼՏԵՐԻ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱՆ

Երէկ, 30 մայիսի, Փարիզը մեծ շարժողութեան մէջ էր: Այդ շարժմունքը վրդովող կամ պատերազմական չէր. ոչ, նա հեռու է դրա վրա մտածելուց. նա հոգեկան յուզմունքի մէջ էր: Ֆրանսիայի մայրաքաղաքը տարիներով սպասում էր այդ օրին, նա ուզում էր այդ օրը անցնել արժանի նրա նշանակութեան: Դա մի ծանր և խորհրդաւոր օր էր: Անցեալ դարուայ ամենաերևելի, հռչակաւոր, ամենահանճարեղ անձը, «մաքերի թագաւորը», տասն և ութերորդ դարը ամենաճիշդ կերպով բնաւորեցնող Վօլտերը, ութ տարեց ամսիս 30-ին մի մեծ և շատ նշանաւոր ժողովի, ուր Վօլտերը պիտի կազմէր բոլոր ճառաբանութիւնների առարկան:

1778 թ. 30 մայիսի մեռաւ Վօլտերը, ուրեմն երէկ նրա մահվան հարիւրեկան տարին էր:

Այդ օրը փառաբանելու վիճակված էր մի այլ երևելի անձին, որը ինչպէս Վօլտերը 18 դարի, այնպէս և սա՝ 19 դարի ներկայացուցիչն է՝ մեծ և հռչակաւոր բանաստեղծ ծերունի Վիկտոր Հիւգօն: Այդ ժողովը մի դատաստանական ժողով էր. 18 դարը քննվում էր 19 դարով: Բայց նախ ասենք մի քանի խօսք Վօլտերի մասին: Այդ մարդը, գլխովին մի հանճար էր: Նրա դարը 18-երորդը այն դարն էր, երբ դուրս եկան Ֆրանսիայի երևելի փիլիսոփաները, որպէս են՝ Դիդըրօ, դ'Ալամբերգ, Մօնտէսքիեօ, Ժան-Ժակ Ռուսսօ և այլերը: Հասարակական դրութիւնը այն ժամանակ որքան կարելի է գէշ դրութեան մէջ էր: Լուդովիկոս XIV, նրա պալատի և պալատականների զեղխ կեանքը միանգամայն վայր էին ձգել հասարակութեան յարգանքը: Թէ նա և թէ նրա յետագաները—ներկայացնում էին իսկական դեսպօտների պատկերներ: Կղերականութիւնը ամեն բան իր ձեռին էր պահում, նա թէ հոգերով, թէ փողով և թէ ազդեցութեամբ մեծ ներգործութիւն ունէր. արդարութիւնը կամայականութեան գործ էր դարած: Հասարակ ժողովուրդը ոչ մի ձայն չունէր, նա պիտի ճնշվէր ազնուականների և կղերականութեան ձեռի տակ: Ազատութիւն չը կար, չը կար ազատութիւն խղճմտանքի (հաւատի), և ոչ մաքերի ազատութիւն. ժողովուրդը տգէտ էր. նրա վրա մտածող չը կար. դրա դէմ կանգնեց Ռուսսօն: Եւրոպայի թագաւորները դեսպօտներ էին, կառավարութիւնները անհամբերող, այսինքն միւս հաւատակիցներին հալածում էին. դորա դէմ կանգնեց Վօլտերը որը մի ազատամիտ մարդ էր և մի մեծ փիլիսոփայ. Վօլտերը իր ազատ բնաւորութեամբ այնքան ազդեցութիւն ունեցաւ ոչ թէ միայն Ֆրանսիայի հասարակութեան, այլ և ամբողջ լուսաւոր աշխարհի վրա, որ այն թագաւորը իր համար պատիւ կը համարէր, եթէ մի անգամ նրա հետ խօսէր: Նրա ազդեցութիւնը թէ մեծն Ֆրիդերիկօսի վրա (Պրուսիայի թագաւոր) և թէ մեծն Կատարինէի վրա, ամենին յայտնի է: Բայց վայ էր նրան թէ հասարակ մարդու և թէ մեծ թագաւորի համար, որը նրան հակառակ էր. Վօլտերի մի ժպիտը բաւական էր հակառակորդի բոլոր ունեցած չունեցած պատիւը վայր ձգելու համար: Նա մի պատմական ծիծաղ ունէր. նրա ծիծաղը ամենամեծ փիլիսոփաների բազմահատոր գրքերից աւելի ազդեցութիւն ունէր, որովհետև նրա այդ ծաղրը Վօլտերի ամբողջ հանճարի խօսքերիցն էր ծնում: Նրա դէմ մարտնչել անկարելի էր, որպէս անզօր է մի նաւ ովկիանոսի ալեկոծութեան դէմ:

Դառնանք այժմ դէպի Վիկտոր Հիւգօի ճառը, որը նա խօսեց Théatre de la Gaîte-ի մէջ 30 մայիսի: Այդ ճառը տեղերով կրճատված է, իսկ վերջը մի անգամ թողած: Բայց նախ մի երկու խօսք թատրօնի արտաքին տեսքի մասին: Թատրօնը լիքն էր. ով առաջուց տոմսակ չունէր, տասնապատիկ, քսանապատիկ պիտի վճարէր մի տոմսակ ճարելու համար. Այդ վիճակում էինք դժբաղդաբար և մենք: Բեմի վրա տեղեր կային ծերակոյտերի, դեպուտատների, պրօֆէսօրների և փարիզի քաղաքային վարչութեան անդամների համար: Բեմի առաջի կողմում կանգնած է Վօլտերի բիւստը նրա ծիծաղ արտայայտող երեսով. բիւստը շրջապատած է ծաղիկներով: Բիւստի առաջ սեղան էր դրած երեք աթոռներով Վիկտոր Հիւգօի, դեպուտատ Սպիւլլէրի և Դէշանէլի համար: Առաջ խօսեց Սպիւլլէրը, յետոյ Դէշանէլը, որոնց ճառերը մեծ ջանքով աշխատասիրած էին և շատ հետաքրքիր. նրանցից յետոյ բարձրանում է Վիկտոր Հիւգօն: Սաստիկ ծափահարութիւններ, որոնք րոպէներ են տևում: Վերջապէս նա սկսում է:

«Այսօր հարիւր տարի է, որ մի մարդ մեռաւ: Նա մեռաւ անմահ: Նա գնաց ծանրաբեռնած տարիներով, բարձած գրվածներով, բարձած ամենահռչակաւոր, ամենադժուար պատասխանատուութեամբ, որ է պատասխանատուութիւն մարդկային խղճմտանքի: Նա գնաց՝ անիծված և օրհնված, անիծված անցեալով և օրհնված ապագայով և դոքա են, պարոններ, մի որ և է փառքի երկու վերագոյն եղանակները: Իր մահվան անկողնում նա ունէր մի կողմից ժամանակակիցների և յետագաների բարձրագոյն ոգևորութիւնը, միւս կողմից՝ այն ծաղր ու ատելքը, որը անհողդողդ անցեալը ցոյց էր տալի այն ամենին, որոնք ցանկացել են նրանց հետ կռւել: Նա աւելի էր քան մի մարդ. նա—մի դար էր: Նա կատարեց մի պաշտօն և լրացրեց մի միսիա: Ակնյայտնի է, որ նա ծնված էր մի գործի համար, որ նա կատարեց բարձրագոյն կամքով, որը յաղթանակով հանդիսանում է այնքան նըկատելի վիճակային օրէնքների մէջ, որքան բընական օրէնքների մէջ: Ութսուն և չորս տարին, որ այդ մարդը ապրեց, լրացնում է այն ժամանակամիջոցը, որը բաժանում է միապետութիւնը, իր ապագայի վրա,—Յեղափոխութենից դէռ ևս արշալոյսի վրա: Երբ նա ծնվեց, Լուդովիկոս XIV-ը դեռ տիրում էր, երբ նա մեռաւ, Լուդովիկոս XV արդէն կառավարում էր, այնպէս որ նա կարողացաւ տեսնել մեծ գահի վերջին շառաւիղները և նրա դագաղը—մեծ անդունդի առաջի շիջող լոյսը: (ծափահարութիւններ):

*) Մենք այստեղ Վօլտերի այն յատկութիւններն ենք առաջ բերում, ինչ որ Հիւգօի դիսկուրի մէջ քննվում են, որպէս զի Հիւգօի խօսքերը մութ չերևան նոցա, որոնք պատմութեամբ Վօլտերի հետ լաւ ծանօթ չեն:

պետ (ազգային ժողովը մէկ բաժինն է ուր վճռվում են բուն կրօնական հարցեր). իր գործունէութեամբ ազգային լուսաւորութեան մանաժողովում, որը պարտական է Նրան, իր գեղեցիկ խորհուրդների և հոգևոր դպրոցների համար տպված դասագրքերի համար։ Կիլիկիայի և Աղթամարի կաթողիկոսութիւնների մասին եղած վիճաբանութիւնների ժամանակ ազգային ժողովում ամենալաւ ճառեր և առաջարկութիւնները պատկանում են Նրան։ Ասում են որ այս ժամանակից է սկսվում Խորէնի և Ներսէսի մէջ նախանձաւորութիւնը։ Էջմիածնի կաթողիկոսի գլխաւորութեան մասին եղած զեկուցումի ժամանակ արքեպիսկոպոս Խորէն Նարբէյ ռուսասէր կուսակցութեան առաջնորդ էր, որով և բացատրում են Նրա պատգամաւորութիւնը Պետերբուրգում։ Կ. Պօլսի թէ հայ և թէ օտարազգի լրագրութիւնը, պարտական են Նրան շատ զգայուն յօդուածների համար, որոնք տըպաւորութիւն էին գործում Եւրոպայում։

Վերջացնելով, մենք կասենք, որ հայութիւնը Խորէն Նարբէյի մէջ ձեռք բերեց Թիէրի պէս մէկ անձն, որին կարծես թէ նըմանվում է։

Պլուտարքոսական դերին հաւատարիմ մընալով, մենք այժմ համեմատենք Նրան Ներսէսի հետ, որին Նա շատ բաներում նման է։ Նոքա երկուսն էլ հայեր են եւրոպական կրթութեամբ, բայց Ներսէսը իսկական Հայաստանի որդի է, որից նա երբեք չէ բաժանվել, այն ինչ Խորէնը կրթութիւն է ստացել երեք զանազան տեղերում։ Այս պատճառով կարծեմ, նա անաջողութիւնների ժամանակ չէ վհատել. նա վերին աստիճանի շարժուն մարդ է, նա գիտէ հնարագիտութեամբ դուրս գալ անախորժ դրութենից, որի մէջ երբեմն ընկնում է իր վերին աստիճանի զգայունութեան պատճառով։

Որպէս աստուածաբան, համեմատելով Նրան Ներսէսի և Խրիմեանի հետ նա աւելի սիրող է, որովհետև առաջին երկուսը ազգային կրօնը ուսումնասիրեցին իրանց տեղը. իսկ քրիստոնէական կրօնի վարդապետութիւնները առհասարակ աւելի ծանօթ են Խորէնին, շնորհիւ նրա Եւրոպայի հետ ունեցած յարաբերութիւններին։

Որպէս կառավարիչ, Նարբէյ աւելի ստոր է կանգնած Ներսէսից և հաւասար Խրիմեանին։ Վերջին գիծը և մենք վերջացնում ենք։ Եթէ նայենք երկու հակառակորդների լուսանկար պատկերներին, մեծ զանազանութիւն է նկատվում նրանց մէջ։ Ներսէսը կլոր և բոլորովին ուղիղ գանգ ունի, որը ապացուցանում է նրա բոլոր մտաւոր ընդունակութիւնների հաւասարակշռութիւնը, որոնք չեն թոյլ տալի խիստ թռիչքներ անել. Նարբէյ բոլորովին աթենացու դէմք ունի՝ նազելի և շարժական. ճակատը ոչ այնքան լայն, արտայայտութիւնը մի փոքր զգայուն և ցոյց տուող նրա զգացողութիւնը։ Խորէն արքեպիսկոպոսը հակառակ է կարդում Հորացիոսի կանոնը՝ Punctum est is qui miscuit dulcus cum utile։

Նրան թեթևամիտ Լամրնէ են անում, բայց մենք համոզված ենք, որ նա համակրելի և սիրելի մարդ է։

Պատմում են բաւական արժանահաւատ անեկդոտ, որը խարակտերիստիկ է անում մարդուն։

Նախկին կայսրուհի Եւգենիայի Կ. Պօլիս արած ճանապարհորդութեան ժամանակ (Սուէզի ջրանցքը բանալու համար), եպիսկոպոսը հայոց պատրիարքի կողմից ներկայացաւ Նրան։ Նախկին կայսրուհին, մի քանի րոպէ զարմացման լռութեան մէջ մնալով բացականչեց. «Այնու ամենայնիւ, ձերդ սրբազնութիւն, դուք այնպէս քիչ էք փոխվել, որ կարծես թէ Փարիզում եմ տեսնում ձեզ»։ Այս անեկդոտը կարօտ չէ մեկնութեան։

Մեր առաջ դրած է Նարբէյի գրուածքներից ամենալաւը (Վարդենիկ) անունով։ Մենք խորհուրդ կը տայինք մեր ըէալիստ ուսանողներին որոնք յափշտակութեամբ կարդում են Զօլայի, Դիւմայի, Դօդէյի և այլն գրուածքները, ուսումնասիրելին այս գործը։ Նրա հիանալի, փափուկ, լի ներշնչութեամբ ոտանաւորները, թէ իրանց ձևերով և թէ պարունակութեամբ զուարճութիւն են պատճառում և երբէք չեն ձանձրացնում։ Բայց ցաւում ենք որ մեր երիտասարդութիւնը արհամարհում է մայրենի լեզուի կլասիկական ուսումնասիրութիւնը։ (Тифл. Вѣст.)

ՆԱՄԱԿ ՀԻՆ-ԲԱՅԱԶԷԹԻՑ

20 մայիսի

Տաճկական Հայաստանի մէկ մասը Ռուսաստանին միացնելը ուրախութիւն պատճառեց ոչ միայն բնիկ հայերին, այլ և այդ ուրախութիւնը արձագանք գտաւ Պարսկաստանի Մակու խանութեան հայերում։ Սրանք պատրաստակամութիւն են յայտնում ընդունել ռուսաց հպատակութիւնը և գաղթելով Բայազէթ, քաղաքը նորոգել։ Այս մտքի իրագործելը երկու գլխաւոր օգուտներ կունենայ թէ նոյն իսկ հայերի և թէ Ռուսաստանի համար։ Հայերի օգուտը կայանում է նրանում, որ նրանք ազատվելով մոլեռանդ պարսիկներից կընդունեն Ռուսաստանում նիւթական և բարոյական ապահովութիւն։ Հայը Պարսկաստանում աւելի թշուառ դրութեան մէջ է քան թէ Տաճկաստանում, որովհետև նաև կրօնապէս հալածվում է մոլեռանդ պարսիկ խաժամուժ ամբոխից և ազատ չէ նիւթական անապահովութենից՝ նրան կողոպտում են և վայրենի քուրդերը, և տեղական խաները։ Վերջիններս առանց կօնտրօլի տէր են խանութեան բնակիչների և կեանքի և կայքին, մանաւանդ հայի։ Խաները սպանում են որին ցանկանում են առանց ում և իցէ հաշիւ տալու և իւրացնում են նրանց կայքը ըստ ցանկութեան. հայերը կատարեալ ստրուկներ են ոչ միայն խաներին՝ այլ և խանութեան պարսիկ բնակիչներին. բացառութիւնները աննշան են։ *) Ռուսաստանին ևս հայոց գաղթականութիւնը կարող է մեծ օգուտներ բերել։ Առաջին՝ հայը, այդ վաճառականութեան, հողագործութեան և արհեստին, միով բանիւ քաղաքակրթութեան ընդունակ ազգը, բնակեցնելով Բայազէթ և Ալաշկերտ շրջաններում, մօտ ապագայում հողագործութիւնը, արհեստները և վաճառականութիւնը ծաղկած դրութեան կը հասնեն, և երկրորդ՝ այս շրջաններում հայ ազգաբնակութեան տարրը բազմանալով՝ կը ներգործի քրդերի կիսավայրենի դրութեան մեղմացնելուն. սակաւ առ սակաւ քուրդը աննկատելի կերպով կը թողնի իր գաղթական կեանքը (кочевая жизнь) և կընտելանայ հաստատաբնակ կեանք վարելու (осѣдлость) և հետևաբար կը թողնի իր բնաւորութեան յատուկ աւազակութիւնը, ինչպէս փորձով տեսնում ենք Երևանի նահանգում, ուր քրդերից ոմանք արդէն մշտապէս գիւղերում կենալով պարապում են հողագործութեամբ և նրանց մէջ գողութիւն շատ սակաւ է պատահում։ Սակայն այժմեան քաղաքական լարված դրութիւնը սարսափեցնում է այս տեղացի հայերին նոր պատերազմի կարելիութեամբ։ Նրանք ամեն գործ թողած անհանգստութեամբ և ուշադրութեամբ հետևում են քաղաքականութեանը։ Նրանք ամենայն օր հետաքրքիր են լինում քաղաքական աշխարհից նոր լուրեր ստանալուն, և այդ հետաքրքրութիւնը լրացնում է «Մշակ» լրագիրը։ **) Այստեղ մի լուր է տարածվել, որ աւելի վատ քան թէ պատերազմը, սարսափեցնում է հային։ Հայերը լսել են իբր թէ՝ Ռուսաստանը Բայազէթի Սանջակը զիջանելու է Պարսկաստանին, նպատակը և պատճառը յայտնի չէ. այդ լուրը, անկարծիք անհիմն, տարածողը նոյն ինքն պարսիկներն են։ Հայը աւելի ատում է պարսկի մոլեռանդութիւնը քան տաճկի թոյլ կառավարութեան շնորհով քրդերից կողոպտվիլը։ Այդ լուրի իրականութիւն ստանալը, որին հաւատ չենք կարող ընծայել, պատճառ կը լինի նոր գաղթականութեան և թշուառութիւնների։ Բայազէթցին ստիպված կը լինի իր «եդեմական դրախտ» հայրենիքը թողնել և գաղթել ռուսաց Հայաստանի մի անկիւնում ողբալ այնտեղ իր թշուառութիւնը։ Մեր հաղորդած լուրը, իբր թէ Խամսիլփաշան կալանաւորել էր Շարիֆ-էֆէնդի կրօնամօլ տաճկին, սուտ դուրս եկաւ, սակայն հաստատում են, որ 25 քուրդ արդարև գլխատված են, իբր խնուսում պատահած եղեռնագործութեան պատճառով. դրան ևս այստեղ շատ չեն հաւատում։

Մ. Տէր-Պետրոսեանց

*) Մակուում այժմ հաշվում է մօտաւորապէս 100 ընտանիք հայ Մակու Քիչմիլթապայ ևս Թադէոս Առաքեալի վանքի գիւղում։

**) Այստեղ բացի երեք օրինակ «Մշակ» ըստացվում են և մի «Մեղու Հայաստանի» և մի քանի ռուս լրագիրներ, որոնց թւումն և «Тифл. Вѣстн.», սակայն վերջինս ստացվում է շատ անկանոն, օր. յունվարի №№ ստացանք փետրվարին, փետրվարինը—մարտին և այլն, այնպէս, որ յոյս ունենք մայիսի №№ ստանալ յունիսին։

ՆԱՄԱԿ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐՕՊՕԼԻՑ

1 յունիսի

Սրանից մի օր առաջ բաղդաւոր Ալէքսանդրօպօլը, մի չը տեսնված, չը լսուած և աներևակայելի կատաղի հեղեղի շնորհիւ, այսօր ցաւալի և անբաղդ դրութեան մէջ ողբում է այն անգութ դազանի արիւնարբու ճանկերին զոհ գնացած իր տարաբաղդ զաւակների և բազմաթիւ աւերակների վրա։—Վկայում են հարիւրամեայ ծերունիները, որ Ալէքսանդրօպօլը իր կեանքում այսպիսի մի զարհուրելի հեղեղ երբէք չէր տեսել։ Քաղաքի գլխաւոր փողոցներից հեղեղը այնքան առատութեամբ էր գնում գոռալով, որ բարձրացել էր մինչև անգամ տների վերնայարկը և լուսամուտներից ներս թափվելով, մի րոպէի մէջ ամբողջ տունը կործանում և բոլոր գերդաստանը կատաղի ալիքների տակ առած, տանում կորցնում էր։ Շատերը, հնար չունենալով թէ դռներից, թէ պատուհաններից դուրս գալ, փախչել ջրով լցված տանից, կտուրներն էին ծակում և այնտեղից իրանց զաւակները չալկած չուաններով կտուրն էին բարձրանում. բայց ինչ օգուտ որ հեղեղը մի քանի րոպէից յետոյ տունն էլ էր կործանում և կտուրը բարձրացրած անօգնական գերդաստանը կրկին այնտեղից ցած բերում, խառնում իր արիւնոտ ալիքների մէջ և տանում կորցնում էր։ Շատերն էլ տուն տեղ թա-

---

«Առաջ քան աւելի հեռու գնանք, կանգնենք անդունդ բառի վրա. կան նաև լաւ անդունդներ, այդ նոքա են, ուր չարիքներ են գլորվում։ (ծափ.)

«Պարոններ, քանի որ ես ընդհատվեցի, իմացէք, որ ես ժամանակ եմ գտնում իմ միտքը լրացնելու։ Այստեղ չը պիտի արտասանվի ոչ մի անմիտ և խակ միտք։ Մենք այստեղ ենք՝ լուսաւորութեանը ակտ չինելու համար։ Մենք այստեղ ենք՝ առաջադիմութեանը, պրօգրեսին հաստատութիւն տալու համար, որ ներկայացնենք 18 դարուան 19 դարու վկայութիւնը, որ պատուենք վեհանձն մարտնչողներին և բարի ծառայողներին, որ շնորհաւորենք ազգերի ազնիւ ձգտողութիւնները, արհեստը, գիտութիւնը, քաջաբարոյ ընթացքը դէպի առաջ, աշխատանքը, որ հաստատենք մարդկային համաձայնութիւնը, մի խօսքով, որ փառաբանենք խաղաղութիւնը, տիեզերական այդ վերագոյն կամքը։ Խաղաղութիւնը՝ լուսաւորութեան առաքինութիւնն է, պատերազմը՝ չարագործութիւն է։ Մենք այստեղ ենք, որ այս մեծանշան րոպէիս, այս փառաւոր ժամում լի հաւատով խոնարհվենք բարոյականութեան օրէնքի առաջ և աշխարհին, որը այժմ մեզ լսում է, այս բանը ասենք. միայն մի կարողութիւն կայ՝ խղճմտանք արդարութեան համար, և չը կայ փառք, քան մի հանճար՝ ճշմարտութեան համար։

«Այդ ասած, ես շարունակում եմ։

«Յեղափոխութենից առաջ, պարոններ, հասարակական դրութիւնը սա էր.

«Տակը—ամբոխն էր։

«Նրա վրա—դաւանութիւնը ներկայացրած կղերով. դաւանութեան կողքին—արդարութիւնը ներկայացրած մագիստրութեամբ։

«Ուրեմն ինչ էր մարդկային հասարակութիւնը, ինչ էր ամբոխը, ազգը. դա—տգիտութիւնն էր։ Ինչ էր հաւատը, դաւանութիւնը—դա ֆանատիկոսութիւնն էր, և ինչ էր արդարութիւնը. դա—անարդարութիւնն էր։

«Միթէ իմ խօսքերը ձեզ մեծացրած են թւում։ Ինքներդ դատեցէք։

«Հռետօրը իր խօսքերը հաստատելու համար երկու օրինակ է բերում, ուր բուն բանաստեղծական ուժով նկարագրում է երկու աղետալի անցքեր. երկուսի մէջ էլ մարդասպանութիւններ և ում ձեռքով, ում միջամտութեամբ.... դատաստանի և կղերի միջոցով։ Ո՞ւմ օգտին.... հաւատի օգտի համար. հաւատի օգուտը—որի անխախտ պահելու համար մարդասպանութիւններ են հարկաւոր։ (Բազմութիւնը, այդ պատմելու ժամանակ, սառսռուի մէջ է. սաստիկ ծափահարութիւններ։)

«Յետոյ, ո՜վ Վօլտէր, այդ սարսափի համար ձայն բարձրացրիր, և այդ կը լինի քո յաւիտենական փառքը! (կրկնակի ծափահ.)

«Յետոյ դու սկսեցիր անցեալի անագորոյն գործքերը, դու դատ բացարիր տիրանների և հրէշների դէմ մարդկութեան օգտին, և գործը դուն տարար։ Մեծ մարդ, եղիր օրհնված մինչ յաւիտեան! (ծափ.)

«Պարոններ, այն աղետալի անցքերը, որոնց ես յիշեցի, կատարվում էին մի խորամանկ հասարակութեան մէջ, կեանքը ուրախ և թեթև էր։ Այդ մնոտի և տխրալի հասարակութեան առաջ՝ Վօլտէրը միակ, ունենալով իր աչքի առաջ այդ բոլոր գումարած ուժերը, պալատը, ազնուականութիւնը, ֆինանսը. այդ անգութ ուժը, այդ անխիղճ դատաստանականները, կոպիտ խնդիրների դէմ և կեղծաւոր իրանց տէրերի մօտ, հարստահարող և չողոքորթող. չոքած ազգի վրա՝ թագաւորի առջև! (բրաւօ!). այդ կղերը թշուառ խառնուրդ էր կեղծաւորութեան և ֆանատիկոսութեան հետ, Վօլտէրը, ես կրկնում եմ, միակ պատերազմ հրատարակեց այդ հասարակութեան համայն ուժի դէմ, այդ ահագին և սարսափելի աշխարհին, նա ընդունեց պատերազմը։ Եւ ինչ էր նրա զէնքը։ Այն՝ ինչ քամու թեթևութիւն ունէ և փառօքի ույժ։ Մի գրիչ։ (ծափ.)

«Այդ զէնքով նա մարտնչեց. նրանով նա յաղթեց։

«Պարոններ, բարևենք այդ յիշատակը։

«Վօլտէրը յաղթեց, Վօլտէրը սկսեց մի փառահեղ, փայլուն պատերազմ, պատերազմ մէկի ամենի դէմ, այսինքն՝ մի մեծ պատերազմ։ Պատերազմ մտքի՝ նիւթի դէմ, պատերազմ խելքի՝ նախապաշարմունքների դէմ, կռիւ արդարութեան՝ անարդարութեան դէմ, կռիւ ճնշվածների համար՝ հարստահարողների դէմ, պատերազմ բարութեան, պատերազմ համեստութեան։ Նա ունէր մի կնօջ քնքշութիւն և մի հերոսի բարկութիւն։ (ծափահարութիւններ, բրավօ)։

«Նա, յաղթեց հին դատաստանական օրէնքները, հին աղանդը։ Նա յաղթեց աւատականութեանը, գոթական դատաւորին, հռօմէական քահանային։ Նա բարձրացրեց ամբոխը՝ ազգի արժանաւորութեան աստիճանին։ Նա ուսուցանում էր, խաղաղեցնում և լուսաւորում։ Նա ընդունեց բոլոր սպառնալիքները, բոլոր վիրաւորանքները, բոլոր հալածանքները, բանտարկութիւնը։ Նա անդադար էր և անդորր։ Նա յաղթեց ույժը՝ ժպիտով, դեսպօտութիւնը՝ սարկազմով, անսխալականութիւնը՝ ծաղրով, կամակորութիւնը՝ հաստատամտութեամբ, տգիտութիւնը՝ ճշմարտութեամբ։

«Ես արտասանեցի ծիծաղել բառը։ Ես նրա վրա կանգնում եմ։ Ծիծաղել, կը նշանակէ Վօլտէր։

«Այդ յիշենք, պարոններ, զի հանդարտութիւնը այդ փիլիսոփայի մեծ յատկութիւնն էր։ Որքան և սաստիկ լինէր նրա իսկական բարկութիւնը, նա կանցնէր, և անհանգիստ Վօլտէրը միշտ տեղ է տալիս խաղաղ Վօլտէրին։ Յետոյ այդ խորամիտ աչքում ծիծաղը երևում է։

«Այդ ժպիտը, դա՝ իմաստութիւնն է։ Այդ ժըպիտը, կրկնում եմ, դա՝ Վօլտէրն է։ Այդ ժպիտը երբեմն մինչ ծիծաղն էր հասնում, բայց փիլիսոփայական տխրութիւնը նրան մեղմացնում է։ Ուժեղի մօտ նա ծաղրող է, թոյլի մօտ նա քաղցր է։ Հարստահարողին նա անհանգստացնող է, ճնշվածին ոգևորող։ Մեծերի դէմ—քմածիծաղ, փոքրիկների մօտ—գորովագութ։ Օհ....

«Նա ունէր արշալոյսի պարզութիւն։ Նա լուսաւորում էր ճշմարտութիւնը, արդարութիւնը, լաւութիւնը և ամեն բան, ինչ որ ազնւութիւն կայ օգտակարութեան մէջ։ Նա ճառագայթեց սնոտիապաշտութեան մէջ. սրա գէշութիւնները տեսանելի են. նա ցոյց տուեց նոցա։

«Նոր հասարակութիւնը, սերունդը, հաւասարութեան և զիջման ցանկութիւնը, և այս եղբայրութեան սկզբնաւորութիւնը, որը կոչվում է համբերողութեան, բարի ցանկութիւնը միմեանց

գամ, իրանց զաւակների ձեռքից բռնած նոցա մայրն իրանց գլուխը ազատեցին։ Բայց անմ սյսօր այդ անմխիթար գերդաստանները փողոց փողոց չէին, մի գիւղից պատսպարան են խնդրում այս և այն մարդկանցից, Մարդու սիրտ էր կտրատվում, երբ տեսնում էր օրօրոցներով երեխաներ, տան վերաբերեալ հազար ու մի տնական կահ կարասիքներ... Նոցանից քանի տանում էր, թէև շատերը ցանկանում էին միմեանց օգնել այդ [illegible] վտանգից, բայց տարաբաղդաբար գնալու, անցկենալու, չարժվելու հնար չը կար, բոլոր փողոցները նեղերը բռնել էր, ամեն լցրել, ամենքն էլ քաշքշում էին կառքերը և իրանց վերջին բաղէն էին ազատում. Մի բաղէի մէջ ամբողջ Ալէքսանդրօպօլը մի սգի տան դարձաւ, ամենքն էլ ողբում էին իրանց նյամուսը կորուսանը.

Շատ փաստաւորները կորցրին իրանց կարողութեան մեծ մասը, որովհետև նոցանք սրբեց տարաւ շատ խանութներ իրանց բոլոր ապրանքներով. Այսպէս խանութներում էլ այնքան ջուր է լցվել որ եղած չեղած ապրանքը կամ փչացել կամ քշել տարել է։ Քանդեց կամուրջները, կործանեց անջրդի տներ, [illegible], քշեց տարաւ [illegible] սայլեր, [illegible] փայտեր, [illegible] գործիներ և այլն և այլն...

Վերջացէս Ալէքսանդրօպօլի համար մի մեծ հարուած էր. Բոլոր վնասը 600,000 րուբլի է համարում, գուցէ աւելի էլ լինի։ Անցքը պատահեց յունիսի 1-ին։

Ս. Տէր-Միքելեանեկեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Վ. ԱԳՈՒԼԻՍԻՑ հաղորդում են, որ այնտեղ անզգամ նոր ամբոխներից մէջտ հեղեղներ են գոյանում։ Գաւառները, գրում է [illegible], կարծում են, որ հեղեղի պատճառը գերեզմանատան ձախմեն է, որտեղից արդէն քարերը վերցրել են և սենի, ձմեռուկ և այլ բաներ են ցանում.

«Մշակի» երէկվայ № 92, խմբագրութեանից անկախ պատճառներով կեռ Թեֆլիսում հրատարակվեցաւ.

Մեր ԵՐԵՒԱՆԻ նամակագիրը գրում է. «հոգևոր դպրոցի աշակերտների տարեկան հարցաքննութիւնները վերջացան։ Դպրոցի վարչութիւնը մտադիր է երրորդ դասատուն բանալ։ Հարցաքննութիւնները բաւական աջող էին։ Երրորդ դասատունը բանալու համար իւրաքանչիւր եկեղեցի խոստանում է մի որոշ գումար տալ»։

—

ՍՂՆԱԽԻ գաւառից «Тифл. Вѣстн.» լրագրին հաղորդում են, որ միլիցիականներ հաւաքելու ժամանակ տեղական վարչութեան և բնակիչների մէջ անբաւականութիւն է պատահել։ Բնակիչները չը հասկանալով ընդհանուր զինուորագրութեան միտքը, չեն ցանկացել վիճակ գցել. այլ ցանկացած թիւը միլիցիօնէրների ներկայացնել։ Տեղական վարչութիւնը եկեղեցական տօնին կամեցել է ստիպել վիճակ գցել և բոլոր անբաւականութիւնը դրա հետևանքն է եղել։

—

ՇՈՒՇՈՒՑ մեզ հաղորդում են, որ հոգևոր դըպրոցի տեսուչ պ. Բաբաջանեանը էջմիածնի սինոդի կարգադրութեամբ հրաժարեցրած է իր պաշտօնից։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԹԻՒՐՔԻԱ

—

«Daily News» լրագրի թղթակիցը ասում է որ Բ. Դրան և Հայոց պատրիարքի մէջ յարաբերութիւնները շատ ծանրացած են։ Բ. Դուռը իմացաւ, որ Հայոց պատգամաւորները որոնք գնացին Պետերբուրգ և Բերլին, ստորագրութիւններ հաւաքելը առիթ բերելով, բոլոր իրանց ուժերը գործ են դնում Եւրոպային համոզելու համար որ իրանց աւտօնոմիա տան։ Խորէն արքեպիսկոպոսը Մոսկվայի պանսլավական մասնաժողովների (?) հետ յարաբերութիւններ ունի և վճռեց նըրանց հետ միացած ռուս-հայկական պրօպագանդ կազմել այն բանի հիման վրա, որ հայերը ոչինչ չեն շահվի Եւրօպայից և միայն Ռուսաստանի վրա կարող են յոյս դնել։ Ռուսաց և Հայոց լեզուներով յայտարարութիւններ տպվեցան, որոնց մէջ խօսվում էր հայերի թշուառութիւնների մասին և նոքա գրգռվում էին դէպի ապստամբութիւն։ Նրանց մէջ խօսվում է որ հայերը այլ ևս չեն կարող օստօմանեան լծի տակ մնալ, որը անտանելի դարձաւ նրանց համար։ Քսան և հինգ տարվայ ընթացքում, նրանց անդադար կողոպտում են և կոտորում են թիւրքերը, տեղական իշխանութեան թոյլտւութեամբ։ Պատերազմի ժամանակ նրանք մեծ ծառայութիւններ արին թիւրքաց զօրքին Ասիայում, հասցնելով նրանց քարաւաններ, պաշարեղէն և մարդիկ։ Նոքա ստիպված էին հազարներով յայտնվել այն տեղերը, ուր ձիեր չը կային և քարշել պաշարեղէններով բեռնավորված սայլեր, զէնքեր և մինչև անգամ արտիլերիա, որի պատճառով ժողովուրդը սովից և զրկանքներից հարիւրներով էր մեռնում։ Չը նայելով այս բոլորին նրանք պաշտպանված չէին մինչև անգամ թափառող և սպանող քուրդերի դէմ, որոնք այժմ ևս անդադար կողոպտում և կոտորում են։ Նրանք հաւատացնում են որ զինադադար կապելու ժամանակից քուրդերը սպանել են բոլոր երկրի զանազան գիւղերում ոչ պակաս քան հազար մարդ։ Ներկայ րոպէում Հայաստանում կատարվում են կողոպտութիւններ, սպանութիւններ և բռնաբարութիւններ, չը նայելով Բ. Դրան խոստմունքին, որը կարգ պահպանելու կարողութիւն չունի։ Այն ինչի վրա որ գանգատվում են հայերը, կատարվում է բոլոր կայսրութեան մէջ, Հայաստանում, շատ կարելի է միայն մի փոքր մեծ չափով։

═══

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

—«Times» լրագրին Հռոմից հեռագրում են, յունիսի 6-ից հետևեալը. «Այսօր առաւօտ նորին սրբութիւն Լեօն XIII-ը կօնսիստորիայի դահլիճում ընդունեց մօտ 3000 օֆիցերներ ամեն աստիճանի, որոնք կղերական լրագիրների խօսքերով, պատկանում են արձակած պապական զօրքին։ Այս օֆիցերներին ներկայացրեց պապին, այս զօրքի նախկին գլխաւոր հրամանատար, գեներալ կանցլերը։ Պապը ասեց որ ինքը շատ ուրախ է այս զինուորների մէջ հաստատամտութեան և հաւատարիմ հպատակութեան ներկայացուցիչներ տեսնել և փառաւոր դրօշակի քաջ պաշտպաններ, փառաւոր այն պատճառով, որ նա պատկանում է ամեն գործերից ամենասուրբին—քրիստոնէական եկեղեցու գործին։ Նրանց երջանիկ օրեր ցանկանալով, նա ասաց, որ նրանք պատրաստվեն բաժանել հալածանքը և թշուառութիւնը եկեղեցու և նրա գլխի հետ։»

—«Polit. Corresp.» լրագրին հաղորդում են Րագուզայից, որ Չերնօգօրիայի սենատոր Մաշա Վրբիցա ուղևորվեցաւ Սկուտարի Թիւրքիայի հետ ունեցած անհամաձայնութիւնները վերջացնելու համար։

—Վերսալից հեռագրում են, որ Ազգային ժողովի և սենատի նիստերը յետաձգված են մինչև հոկտեմբերի 28։

—Բերլինից հեռագրում են, որ միացեալ խորհուրդը միաձայն վճռեց արձակել կայսերական պարլամենտը։

—Բերլինից հեռագրում են, որ իշխան Բիսմարկ մայիսի 30-ին ընդունեց լորդ Բիկօնսֆիլդին և կոմս Շուվալօվին։ Կոմս Շուվալօվը միւս օրը խորհրդակցում էր մարկիզ Սալիսբիւրիի հետ։

—«Provinzial Corresp.» լրագիրը ասում է. «Գերմանիայի խելացի խաղաղական քաղաքականութիւնը արդարանում է կօնգրէսի կայանալով։ Եթէ չեն խաբի բոլոր յոյսերը, Բերլինի կօնգրէսը խաղաղութեամբ կը վերջացնի այն հարցը, որ առաջ միշտ ընդհանուր պատերազմի առիթ էր համարվում»։ Լրագիրը ցանկութիւն է յայտնում, որ գերմանական կայսրը այժմ, երբ նրան վիճակված է տանջանքներ կրել, տեսնէ իր խաղաղ քաղաքականութեան աջողութիւնը.

—Բերլինից հեռագրում են, որ կայսրի հրամանին համեմատ գերմանական պարլամենտի անդամների ընտրութիւնները նշանակված են յուլիսի 30-ին։

—Վիէննայից հեռագրում են, որ Անդրաշի ուղևորվեցաւ Բերլին հաւատացած լինելով, որ պետութիւնները կը պաշտպանեն Աւստրիայի շահերը։ Այն լուրը, իբր թէ աւստրիական զօրքերը գրաւել են Անտիվարի, սխալ է։ Այդ նաւահանգստի մօտ միշտ պատրաստ կան երկու գրահակիր նաւեր, որոնք ամեն ժամանակ կարող են զօրքեր իջեցնել ափի վրա.

—Վիէննայից լրագիրներին հաղորդում են. «Մինիստրների վերջին խորհուրդի ժամանակ վըճռվեցաւ, որ կոմս Անդրաշի պէտք է աշխատէ, որ Բեսարաբիան մնայ Ռումինիայի իշխանութեան տակ, բայց այս հարցի վրա առանձին կերպով չը պէտք է պնդի. կոմս Անդրաշի պէտք է հաստատ պահանջէ, որ Դունայի գետը չէզոք լինի Սև ծովից սկսած մինչև Ունգարիայի սահմանները։

═══

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 7 յունիսի։ Պետական բանկի $5^0/_0$ տոմսակը առաջին շրջանի արժէ 98 ր. 75 կ., երկրորդ 95 ր. 75 կ., երրորդ 95 ր. 75 կ., չորրորդ 95 ր. 75 կ., ներքին $5^0/_0$ առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 238 ր. 75 կ., երկրորդ 232 ր. 50 կ., արեւելեան 94 ր. 75 կ., ոսկին 7 ր. 95 կ.։ Ռուսաց 1 րուբլ Լոնդոնի վրա արժէ 24,16 պէնս, ռուսաց 100 րուբլ Գերմանիայի վրա արժէ 211 մարկ, Փարիզի վրա 259 ֆրանկ։ Տրամադրութիւնը թոյլ է։

Կ. ՊՕԼԻՍ, 5/17 յունիսի։ Բույայիրի մօտ հասան ռուսաց օգնական զօրքեր։ Էգուց Բրիտանական նաւատորմը խարիսխ կը գցի Իշխանների կղզիների մօտ։

═══

դէմ, մարդկանց և իրաւունքների հաւասարակշռութիւնը, իմաստութիւնը իբրև վերագոյն օրէնք, նախապաշարմունքների անհետանալը, հոգու խաղաղութիւնը, զիջման և ներողամտութեան հոգին, ներդաշնակութիւն, խաղաղութիւն, ահա ինչ դուրս եկաւ այդ մեծ ժպիտից։

«Պարոններ, մարդկութեան երկու ծառայողների մէջ, որոնց բաժանում են հազար ութ հարիւր տարի, մի գաղտնի յարաբերութիւն կայ։

«Քարկոծել փարիսէութիւնը, բացել կեղծաւորութեան, խաբեբայութեան դիմակը, վայր ձգել տիրաններին, հարստահարութիւնը, նախապաշարմունքները, ստախօսութիւնը, սնոտիապաշտութիւնները, քանդել անպէտք տաճարը նորը շինելու համար, այսինքն սխալի տեղ ճըշմարտութիւնը դնել, անգութ դատաստանը—արդար դատաստանով փոխարինել և այլն. այդ Ցիսուս Քրիստոսի պատերազմն էր. և ո՞վ է այն մարդը, որ այդ պատերազմն է անում։

«Դա Վօլտերն է (բրավօ)։

«Աւետարանական գործը լրացնելուն հարկաւոր է նաև փիլիսօփայական գործ. խոնարհութեան հոգին սկսեց. համբերողութեան հոգին շարունակվեց, այսինքն խորին յարգանքի զգացմունքով, Ցիսուսը լացեց, Վօլտերը ժպտաց. այդ աստուա-[illegible]

[illegible]

է։ Բայց յայտնի վայրկեաններում ճշմարտութեան կիրքը շարժվում է ուժգին և ահեղ կերպով. և նա իրաւացի է, ինչպէս մեծ քամին, որ օդը խտակում է։ Երբէք, ես պնդում եմ, ոչ մի իմաստուն չէ փոխել հասարակական կեանքի նեցուկ այս երկու մեծ կէտերը. արդարութիւն և յոյս, բոլորը կը պատուեն դատաւորին, եթէ նա արդարութիւնն է պաշտպանում, ամենը կը պատուեն քահանային, եթէ նա յոյս է ներկայացնում։ Բայց եթէ դատաստանը կոչվում է տանջանք, իսկ եկեղեցին՝ ինկվիզիցիա, այն ժամանակ մարդկութիւնը նայում է ուղիղ նոցա աչքերին ու ասում է դատաւորին. քո օրէնքը չուզեցի ես—չուզեցի ես քո երկրի վրա և քո դժոխքը երկնքի մէջ (ծափահար)։ Ցետոյ զայրացած փիլիսօփան մատնացոյց է անում դատաւորին՝ արդարութեանը քահանային՝ Աստուծուն։

«Այդ է, ինչ որ Վօլտերը կատարեց։ Նա մեծ է։

«Ինչ որ էր Վօլտերը, ես այդ ասացի, ինչ որ նորա դարն էր, այժմ կասեմ։

«Պարոններ, մեծ մարդիկ միայն հազիւ են. մեծ ծառերը երևում են ևս առաւել մեծ, երբ նոքա հովանաւորում են մի ամբողջ անտառ։ Վօլտերի չուրջը կայ հոգիների մի անտառ. այդ տասն և ութերորդ դարն է։ Այդ հոգիների մէջ կան ծա-[illegible]

[illegible]

հաստատեց, Բօմարշէն գտաւ, ինչպէս Մօլիէրը, մի անյայտ կոմեդիա, համարեա թէ սօցիալական կոմեդիա. Մօնտէսքիեօն այնպէս խորը հետազօտութիւններ արաւ օրէնքի մէջ, որ նա պարզեց, լուսաւորեց նրան։ Ինչ կը վերաբերի Րուսսօին, Դիդըրօին, այդ երկու անունները առանձին արտասանենք։ Դիդըրօ—ընդարձակ ինտելլիգենցիա, քնքոյշ և արդարութեան ծարաւ սիրտ, կամեցաւ իբրև հիմք ճշմարիտ գաղափարների համար յայտնի տեղեկութիւններ տալ, և ստեղծեց էնցիկլօպեդիա. Րուսսօն մի հիանալի ծառայութիւն ցոյց տուեց կնօջ, նա լրացրեց մայրը՝ սնունդով. նա դրաւ մէկը միւսի հետ օրօրոցի այդ երկու մեծութիւնները. Րուսսօն, ճարտար և պաթետիկական մատենագիր, հռետոր՝ խորին մտածմունքների մէջ ընկղմած, շատ անգամ գուշակում էր և բացականչում քաղաքական ճշմարտութիւնը. նորա իդեալը սահմանում էր իսկութեան հետ. նա ունէր այն պատիւը՝ Ֆրանսիայի մէջ առաջին քաղաքացի անուանվել. Րուսսօն քաղաքական է, Վօլտերը—տիեզերական։ Կարելի է ասել, որ այդ պտղաբեր տասն և ութերորդ դարում Րուսսօն ներկայացնում է ամբոխը. Վօլտերը, և աւելի ընդարձակ, ներկայացնում է Մարդը։ [illegible]

[illegible]

«Խօսքը գործ առաջացրեց. յանկարծ տեսնում էք Դիդըրօի յետքին՝ Դանտօն, Րուսսօի յետքին՝ Րօբեսպիէր և Վօլտերի յետքին՝ Միրաբօ։

«Պարոններ, էպօխները, դարերը մարդկանց անունով արտայայտել, միայն երեք ազգի է սեփական՝ Յունաստանին, Հռոմին և Ֆրանսիային։ Ասում են Պէրիկլէսի դարը, Օգոստոսի դարը, Լեւոն X-ի դարը, Լուդովիկոս XIV-ի դարը, Վօլտերի դարը։ Այդ անունները մեծ միտք ունեն. Այդ արտօնութիւնը, դարերին անուն տալը, որը բացառապէս Յունաստանին, Հռոմին և Ֆրանսիային են սեփական, լուսաւորութեան ամենավերին նշանն է, մինչև Վօլտերը այդ անունները տէրութեան գլխապետներին էին պատկանում. Վօլտերը տէրութեան գլխապետից էլ բարձր է. նա գաղափարների, մտքերի գլխապետ է։ Վօլտերից սկսում է նոր շրջան. այժմեանից սկսած հասկացվում է, որ մարդկային սեռի ամենաբարձր տէրը միտքը պէտք է լինի։ Քաղաքակրթութիւնը, որ խոնարհվում էր ուժին, այժմ կը խոնարհվի իդէալին։ Չը կայ իշխանութիւն քան օրէնք՝ ամբոխի համար և խղճմտանք՝ անձի համար։ Մեզանից իւրաքանչիւրի համար, առաջադիմութեան երկու երեսներ կան բացված պարզապէս. [illegible]

Փարիզ, մայիս—յունիս. 1878. Ա. Ա.

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ ԳԱԼԵՐԵՈՒՄ ԳՏՆՎՈՂ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԽԱՆՈՒԹՈՒՄ ծախվում են՝ ԿԱՐԲՕԼԵԱՆ հեղուկ և փոշի տարափոխիկ հիւանդութիւնների դէմ $1\frac{1}{2}$ ր., ԽԻՆԱՅԻ ԻԻՂ $1\frac{1}{4}$ ր., ցետրատ մագնեզիայի 2 ր., ՌՕՄ, ԿՕՆԻԱԿ, ՊՕՐՏՎԷՅՆ, ԽԵՐԵՍ և անգլիական օղի $1\frac{1}{2}$ ր., ճանապարհի ամաններ դիւժինը 3 ր., թէյի գդալներ (չեն սեւանում) $1\frac{1}{2}$ րուբլ և բարձր, ճանապարհի դանակներ 80 կ., ճանապարհի ֆիլտրներ 4 կ., մատիտներ հատը 1 կոպ., երկաթի գրիչներ 18 հատը 5 կ., ասեղներ 1000 հատը 80 կ., ծածկոցներ, մանկական շորեր և չը թրջվող վերարկուներ 4 րուբլ և բարձր, գլխարկներ և ժիլետներ 75 կ. և բարձր, կտաւ 10 ր. և բարձր, տրիկօ 1 ր. և բարձր, ՊԱՐՈՒՍԻՆ 60 կ. և բարձր, բամազէի 1 ր. արշինը, շղթաներ (Աբիսինիայի ոսկուց) 50 կ. մինչև 3 ր.: Մի և նոյն խանութում շուտով կը ստացվեն ՄԱՀՃԱԿԱԼՆԵՐ 6 ր. և բարձր, բխկվետներ, մեծ ֆիլտրներ և ՎԵՐԱԿԱՆԳՆԵՑՆՈՂ անուանված մի դեղ, և այլն։

9—20

Մամուլի տակից դուրս եկաւ «Սկզբունք քրիստոնէական հաւատոյ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ» անունով կրօնագիտութեան նոր դասագիրքը: Աշխատասիրողն է Կովկասեան հայերին քաջածանօթ Նախկին Թեմական վերատեսուչ, իսկ այժմ Գօրւայ արքունական ուսուցչական դպրոցի կրօնուսոյց արժ. Հ. Ստեփանոս Տէր-Ստեփանեան: Դասագիրքը թարգմանօրէն կազմուած է ռուս նշանաւոր գրող Հ. Սօկօլօվի սկզբնական ձեռնարկից և բովանդակում է իր մէջ կարևոր գիտելիքներ հին և նոր կտակարանից, բազմաթիւ աղօթքներ, քրիստոնէական վարդապետութեան գլխաւոր դաւանելիքը, քրիս. սկիզբը և տարածումը Հայաստանում. եկեղեցու եօթն խորհուրդները, հաւատոյ հանգանակը և այլն:

Դասագիրքը զարդարած է 25 հատ ամենագեղեցիկ խոշոր պատկերներով հին և նոր կտակարանից և նշանակված է իբրև ձեռնարկ մեր ժողովրդական տարրական ուսումնարանների համար: Գինն է 50 կոպէկ. գումարով առնողներին 45 կոպէկ: Ծախվում է բացառապէս Թիֆլիս՝ «Կենտրոնական գրավաճառանոցում:»

ТИФЛИССКІЙ КОЖЕВЕННЫЙ ЗАВОДЪ

ԹԻՖԼԻՍԵԱՆ ԿԱՇՈՒ ԳՈՐԾԱՐԱՆ

Տամձէլնսկայ փողոցի վրա Յունաց եկեղեցու դիմաց տուն № 22

Պատիւ ունի յայտնելու պ. պ. վաճառականներին և սպառողներին, որ այդ գործարանում գործվում են և նորա մէջ միշտ մեծ քանակութեամբ գտնվում են ամեն տեսակ ԿԱՇԻՆԵՐ կօշիկների, թամբերի, կառքերի արուեստների համար և նոյնպէս հում կաշիներ:

Մեծ քանակութեամբ վաճառելը կատարվում է գործարանի կանտօրայում, որտեղ ընդունվում են և պատուէրներ: Մաս մաս ծախվում է Սիօնի մայր եկեղեցու դիմաց գտնվող մագազինում:

25—23 (2)

ՄԻ ՆՐԻՏԱՍԱՐԴ աւարտած գիմնազիական կուրսը պատրաստում է երեխաներին ամեն տեսակ ուսումնարանների համար: Հասցէն կարելի է իմանալ ԿԵՆՏՐՕՆԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑՈՒՄ, Պ. ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ ԳԱԼԼԵՐԵՈՒՄ:

1—2

ՄԻ ՆՐԻՏԱՍԱՐԴ ՀԱՅ-ԹԱՀԱՆԱՅ, որ իր ուսումը ստացել է Ներսիսեան Դպրոցում, որ և ունի ուսուցչի պաշտօն, գնալով ամառանոց ԿՕՋՕՐ՝ ԿՏԱՅ ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՈՒԻ ԴԱՍԵՐ. ցանկացողները կարող են հարցնել Կօջօրի հայոց եկեղեցու սենեակներում:

1—3

МАГАЗИНЫ ОТДАЮТСЯ ВЪ НАЕМЪ

ПО ОЧЕНЬ ДЕШЕВЫМЪ ЦѢНАМЪ

ВЪ ГАЛЛЕРЕѢ АРЦРУНИ.

ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ ԳԱԼԼԵՐԵՈՒՄ

ՇԱՏ ԷԺԱՆ ԳՆԵՐՈՎ ՎԱՐՁՈՎ ԵՆ ՏՐՎՈՒՄ ԽԱՆՈՒԹՆԵՐԸ

КОНТОРА ГАЛЛЕРЕИ АРЦРУНИ

ОТКРЫТА КАЖДЫЙ ДЕНЬ КРОМѢ ВОСКРЕСНЫХЪ ДНЕЙ отъ 9 часовъ утра до 2 часовъ пополудни

ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ ԳԱԼԼԵՐԵԱՅԻ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿԸ

ԲԱՑ Է ԱՄԵՆ ՕՐ ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ 9 ժամից մինչև 2 ժամ կէսօրից յետոյ բացի ԿԻՐԱԿԻ օրերից:

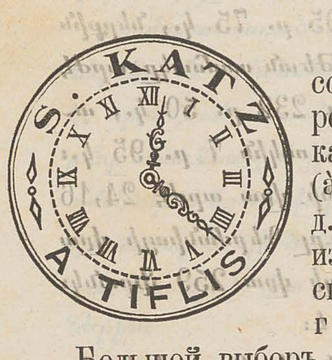

Только что возвратившись изъ заграницы привезъ съ собою большой выборъ разныхъ карманныхъ золотыхъ и серебряныхъ ЧАСОВЪ ремонтуаровъ различныхъ системъ, какъ-то, репитирныхъ (Répétition à munites) съ календарями (à quantième) докторскіе часы (Secondes indepèndantes) и т. д. Выборъ сдѣланъ мною у лучшихъ женевскихъ фабрикъ, изъ той самой партіи которая была отправлена на Парижскую всемирную выставку; за вѣрность хода часовъ магазинъ гарантируетъ.

Большой выборъ рязныхъ золотыхъ, бриліантовыхъ и серебр. вещей очень изящная работа; не смотря на курсъ, цѣны умѣренные.

Магазинъ С. КАЦЪ

Дворцовая улица № 3.

(332) 5—4.

ԿԵՆՏՐՕՆԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑՈՒՄ ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ ԳԱԼԼԵՐԵՈՒՄ, ծախվում են ի միջի այլոց հետևեալ հայերէն նոր գրքերը.

1. Փոքրիկ ժողովրդական Այբբենարան գիւղական ուսումնարանների համար, գինն է 5 կոպ. գումարով առնողներին զիջումն կը լինի:
2. Գէօրգ Բարխուդարեանի նոր թարգմանութիւնները՝ Դօն Կարլոս, Նաթան Իմաստուն և Օրլէանի Կոյս, իւրաքանչիւրը 60-ական կոպ.
3. Դօն-Քիշօտ Լամանչեցի Թարգ. Յ. Առաքելեանի, գինն է 70 կոպ.
4. Լեռնի վիշտը՝ Շահ-Ազիզեանի գինն է 1 ր. 25 կ. ճանապարհի ծախսը գնողների վրա է:

Ցանկանում են ունենալ ՄԻ ՈՒՍՈՒՑԻՉ, որ պարապէր 9 տարեկան երեխայի հետ և նրան ընդհանուր գիմնազիայի առաջին դասատուի համար պատրաստէր: Հասցէն կարելի է իմանալ «Մշակի» խմբագրատանը:

1—2

ՄԻ ՕՐԻՈՐԴ ՎԱՐԺՈՒՀԻ, որ մի քանի տարի դասատուութիւն է արել ազգային ուսումնարաններից մէկում, ամառային արձակուրդի ժամանակ ցանկանում է մասնաւոր դասեր ունենալ: Պարապում է նոյնպէս 8—9 տարեկան տղաների հետ: Հասցէն կարելի է իմանալ «Մշակի» խմբագրատանը:

ԿԻՐ կարելի է ստանալ ամեն ժամանակ Կուկիայում, Նիկօլաեվսկի փողոցի վրա Վ. Լ. Գատկօվի և ընկ. ավիրտի պահեստին կից: Տուն № 44:

1—3

ՏԵՂԵԿԱՑՈՅՑ

ՅՈՒՆԻՍԻ 9. — ԹԻՖԼԻՍ 1878.

ԹԻՖԼԻՍԻ ՎԱՃԱՌԱՆՈՑ (Յունիսի 8-ին)

	Ր.	Կ.
Ոսկին (պօլուիմպերիալը)	8	30
Հին 82 պր. մ. արծ. 1000 մ.	1550	—
Հին 20 կ. 72 պր. 1000 »	1310	—
Վիզրիշնի 5% առաջի փոխառութեան տոմ. 100 »	233	—
Երկրորդ 5% վիզրիշնի »	235	—
Մարսելի կուրսը 237—	100	—
Լօնդօնի կուրսը Օդեսայի վրա.	10	67
Վենայի կուրսը ամէ 112 գլ.	121	—
Դուբլեժի բարաթը. . .	5	90
Առևտրական բանկի ակցիան 200 մ. . . .	300	
Փօթի Թիֆլիսեան երկաթուղու ակցիան 125 մ.	125	—
Շաքարը բրօցկու . .	8	—
» միւս տեսակը.	7	80
» չաքարաւազը.	6	—
» տրանզիտը. .	6	50
» մաքուր վճարած	12	—
Բամբակը Երևանու Ամերիկայի սերմից. . .	8	50
Միւս տեսակը հին սերմից.	7	50
Բուրդը թուշի . . .	8	—
» թարաքամի .	4	20
Ալիւր Շորագալու . .	1	40
» Երևանի. . . .	—	—
Գարին.	—	90
Մոմը բնաճարպի (стеар.)	13	—
Մետաքս Նուխվայ . .	180	—
Կախեթունը. . . .	100	—
Կոկոնը Նուխվայ (բոժ.)	45	—
Ֆրիզոնը (լասը) Ագուլեաց	55	—
Կոֆէն մօկօի. . . .	27	—
» լիվանի . . .	22	—
» մարտինկօյինը	20	—

ՀԵՌԱԳԻՐ

	Ր.	Կ.
Կովկասի և Անդրկովկասի քաղաքները . . .	1	
Ռուսաստան .	2	
Աւստրիա . .	3	
Անգլիա. . .	4	
Գերմանիա. . .	2	88
Ֆրանսիա . . .	3	75

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՄԱՆԿԱԲԱՐՁԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑ

(Վէրայի վրա № 38)

Ծննդկանների ընդունելութիւնը ցերեկվայ և գիշերվայ ամեն ժամանակ, օրը 50 կոպէկ վարձով, իսկ չքաւորներին անվարձ: Առանձին սենեակներում ամիսը 30 — 50 րուբլ: Կանանց հիւանդութիւնների բաժանմունքի մէջ վարձը ընդհանուր սենեակում 18 րուբլ, իսկ մասնաւոր սենեակներում 30 րուբլ ամսական:

Երթևեկ հիւանդ կանանց և երեխաների ընդունելութիւնը ամեն օր, բացի կիրակի օրերից, $9\frac{1}{2}$ մինչև 11 ժամ առաւօտեան: Բժշկապետ Անանով:

ՓՕԹԻ-ԹԻՖԼԻՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

Թիֆլիսից մինչև Փօթի (ճանապարհորդների գնացքը) 9 ժամին 21 րոպէ առաւօտեան: Մինչև Միխայլօվօ (խառն գնացքը) երեկոյեան 5 ժամ. 18 րոպէ:

	առաւօտ.	երեկոյեան
Թիֆլիսից . .	9. 21	5. 18
Գօրի . . .	11. 58	9. 43
Միխայլօվօ.	1. 29	11. 57
Րիօն . . .	6. 47	
Փօթի . . .	9. 40	

	առաւօտ.	
Փօթիից . .	9. 13	
Րիօն . . .	12. 13	
Միխայլօվօ. .	5. 39	1 37
Գօրի. . . .	7. 5	4 8
Թիֆլիս. . .	9. 31	7 56

Թիֆլիս գալիս է առաջին գնացքը երեկոյեան 9 ժ. 31 ր. երկրորդը՝ առաւօտեան 7 ժ. 56 ր.

Տեղերի գինը՝ Թիֆլիսից

	I կլաս.	II կլ.	III կլ.
Մցխեթ .	90	68	38
Գօրի. . .	3. 20	2. 40	1. 33
Սուրամ.	5. 22	3. 92	2, 18
Րիօն. . .	9.	6. 75	3. 75
Փօթի . .	13. 1	9. 75	5. 42

ՓՕՍՏ

Ամեն տեսակ թէ նամակներ, թէ լրագիրներ և թէ ծանր փօստ ամեն տեղ ուղարկելու, ընդունվում են ամեն օր, առաւօտեան 8 ժամից մինչև 1 և կէսօրից յետոյ 3 ժամից մինչև 7: Իսկ կիրակի օրերը հասարակ նամակներ մինչև 10 ժամ առաւօտեան և 3—7 երեկոյեան:

Ռուսաստանից և Արտասահմանից փօստը ստացվում է Թիֆլիսում ամեն օր: Բագուի տրակտից՝ երեքշաբթի և շաբաթ օրերը: Երևանի տրակտից՝ երկուշաբթի, հինգշաբթի և շաբաթ: Փօթի-Թիֆլիսեան երկաթուղուց ամեն օր: Նուխու տրակտից՝ չորեքշաբթի և կիրակի: Բելիկլիւչի տրակտից՝ երեքշաբթի և շաբաթ:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ

	կոպ.
Բաց նամակը արժէ .	4
Ռուսաստան և Եւրօպայի բոլոր երկիրները նամակը արժէ	8
Ամերիկա	8
Պարսկաստան . . .	8
Հնդկաստան . . .	70
Եգիպտոս . .	27

ԲԺՇԿԱՆՈՑ

Հիւանդների ընդունելութիւնը առաւօտ 9 ժամից մինչև 1 կէսօրից յետոյ:

Երկուշաբթի. Վէրմիշէվ և Գօրալէվիչ Ներքին հիւանդութիւններ, Քուչարեանց վիրաբուժական և ականջի հիւանդութիւններ:

Երեքշաբթի. Վէրմիշէվ Ներքին հ. Բէյխ աչքի հ. 9—11 ժամ, Ա. Բախուտօվ կանանց, երեխաների հ. և մանկաբարձութեան:

Չորեքշաբթի. Վէրմիշէվ Ներքին հ. Բակստ կրծքային և ջղային:

Հինգշաբթի. Վէրմիշէվ Ներքին հ. Գավրօնսկիյ կանանց և մանկաբարձութեան, 9—10 ժամ, Բակստ վեներական և կաշու հ. Օբբէլտ ատամնացաւեր:

Ուրբաթ. Վէրմիշէվ Ներքին հ. Բախուտօվ մանկաբարձութեան, կանանց և երեխաների հ. Քուչարեանց սիֆիլիտական և միզային գործարանների հ.

Շաբաթ. Վէրմիշէվ Ներքին հ. Բէյխ աչքերի հ. Բակստ կրծքային և ջղային հիւանդութիւններ:

«ՄՇԱԿԻ» ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ

—

—ԱՇՏԱՐԱԿ. Մ. Մ. Յօդուածը ոչ կը տպենք և ոչ կը վերադարձնենք ընդունած կանոնին համեմատ:

—ԵՐԵՒԱՆ. Զ. Դ. Ստացանք 6 րուբլ, կուղարկենք «Մշակ»:

—ԱԽԱԼՑԽԱ. Ս. Մ. Ստացանք 10 րուբլ, կուղարկենք համարները տարվայ սկզբից:

—ՄՕՍԿՎԱ. Ս. Գ. Ստացանք 13 րուբլ, 3 րուբլ յանձնեցինք ում հարկն է:

—ՍՂՆԱԽ. Ա. Տ. Ս. Նամակից էլ ոչինչ չը մնաց տպելու: 10 րուբլ ստացանք:

—ԹԻՖԼԻՍ. Լ. Խ. Շատբարի. կուղարկենք կէս տարվայ օրացոյցը մեր բոլոր բաժանորդներին:

Дозволено Цензурою 8 Іюня Тифлисъ 1878 г.

Типографія Мартиросіанца

Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ